

Ірина Василик

Адвокатська еліта Східної Галичини у становленні української державності

Проаналізовано основні риси «адвокатської доби» та умови формування адвокатської еліти в кінці XIX ст. Показано участь адвокатів у суспільно-політичному житті галицького суспільства на початку XX ст. Досліджено роль адвокатів у національно-визвольних змаганнях в жовтні-листопаді 1918 р., висвітлено їхню роль у становленні та розбудові Західно-Української Народної Республіки.

The main features of the «advocatory age» as well as the conditions of formation of advocatory elite at the end of the 19th century are analyzed. The participation of the advocates on the public and political life of Halychyna (Galicia) on the beginning of the 20th century is shown. The role of advocates in the struggle for national liberation in October-November 1918 and their influence on the development of the West-Ukrainian Peoples Republic is researched.

На зламі XIX–XX ст. адвокати Східної Галичини були найактивнішими представниками свідомої і дієздатної української інтелігенції, на яких покладалися особливі надії щодо захисту прав та свобод простого населення в цілому та участі у громадсько-політичному житті краю зокрема.

Після поколінь священників і вчителів в українському суспільстві Східної Галичини назріла потреба у освічених, відважних громадських діячах та активістах нової якості. Таку нішу зайняли саме адвокати, які у непоодиноких випадках були генераторами національно-визвольного руху і керманічами українського державотворення.

Метою дослідження є показати адвокатську еліту Східної Галичини під кутом зору становлення української державності на західноукраїнських землях. Завданнями є проаналізувати: основні риси «адвокатської доби» та умови формування адвокатської еліти; участь адвокатів у суспільно-політичному житті суспільства і становленні Західно-Української Народної Республіки.

Джерельну базу дослідження склали матеріали Центрального державного історичного архіву України у місті Львові, Державного архіву Івано-Франківської області, власні спогади адвокатів-політиків, тогочасна преса, література української діаспори та праці сучасних дослідників.

В окреслений хронологічний період у галицькому суспільстві відчувалося зростання інтересу до власної національної ідентичності і української самобутності. Конституційно-парламентський устрій Габсбурзької монархії розширював можливості для громадської діяльності, якою почала цікавитися здебільшого освічена молодь.

В цей час сформувалася нова генерація випускників правничого факультету Львівського університету, яка згодом отримала назву «адвокатська доба». Вона має свої певні характеристики. По перше: формування світогляду і політичних поглядів молодих правників відбувалося у сімейному домашньому середовищі, згодом у гімназіях та університетах, в українських таємних організаціях та народовецьких молодіжних гуртках, які мали виразний національний характер, саме тут кристалізувалися лідерські якості та організаційні навички майбутніх адвокатів.

Наприкінці 1890-х рр.-випускники Львівського університету розпочали самостійну адвокатську практику і більшість з них для фахової самореалізації обирали східногалицьку провінцію. На зламі століть уже працювали такі відомі адвокати, як Кость Левицький, Володимир Старосольський, Володимир Охримович, Євген Олесницький, Кирило Трильовський, Теофіл Окуневський, Лев Бачинський, Андрій Чайковський [1, с. 234]. Фактично це були лідери адвокатури того часу. Про адвокатську кар'єру К. Левицького М. Залізняк писав: «Людина незвичайно пильна, роботяща й обов'язкова у короткому часі зайняв він визначне становище

серед українського громадянства, спершу у Львові, згодом у Галичині, а від 22-х літ і поза межами краю. Славився добрим оборонцем у справах карних і добрим адвокатом у справах цивільних» [2, с. 120].

По-друге: молоді адвокати брали активну участь у культурно-освітньому житті як Львова так і всієї Східної Галичини. В першу чергу адвокати ще зі студентських лав допомагали на громадських засадах товариству «Просвіта», частина з них, як наприклад Кость Левицький, разом з батьками засновували хати-читальні у місцевостях, звідки вони походили [3, арк. 42] та Науковому товаристві імені Тараса Шевченка, яке напередодні Першої світової війни фактично претендувало на статус Всеукраїнської академії наук. Станом на 1893 р. НТШ налічувало 137 членів, із них – 7 адвокатів [4, с. 17]. Наприкінці 1896 р. М. Грушевський став головою НТШ. З ініціативи адвоката К. Левицького історично-філософську секцію НТШ було поділено на 2 відділи – історичний, який очолював голова секції, і правничий – під проводом К. Левицького. Під керівництвом останнього проходили засідання правничого відділу, а його члени готували свої розробки для публікацій у друкованому органі – «Записках НТШ».

Адвокати входили до числа співзасновників і авторів статутів цих товариств, надавали правову допомогу, представляли їх інтереси у судових справах, вели юридичний супровід всієї документації, у рамках діяльності товариств відстоювали питання про спорудження у Львові приміщення для руського Народного театру, заснування низки культурних організацій. За сумлінну працю провідні адвокати були нагороджені званнями почесних членів товариств.

По-третє: надзвичайно важливим, хоч і на перший погляд невидячим і малоприбутковим, був видавничий напрямок у діяльності галицьких адвокатів. Так, з ініціативи Костя Левицького та за підтримки Олександра Огоновського, Антіна Горбачевського, Євгена Олесницького і Степана Федака 1 квітня 1889 р. почав виходити правовий журнал «Часопись правнича», який став платформою для фахового спілкування правників. Важливу роль у формуванні новітньої української юридичної термінології відіграв виданий К. Левицьким у 1893 р. «Німецько-український правничий словар», який і досі залишається пам'яткою української юриспруденції. Неодноразово адвокати, зокрема Кость Паньківський, Євген Олесницький, за власний кошт видавали брошури, підручники, переклади на українську мову законів і коментарів до них тощо й розповсюджували їх по цілій Галичині.

Іноді адвокатську діяльність, яка була єдиним джерелом доходів, доводилося розмежовувати із громадською діяльністю, так би мовити «для душі». Серед тогочасної адвокатської спільноти були представники (Андрій Чайковський, Іван Семанюк (псевдонім Марко

Черемшина), Лев Лопатинський), які активно займалися творчістю, зокрема літературною, що було одним із видів додаткового заробітку. Дилемою ставало питання щодо захисту адвокатами простого, малозабезпеченого, проте суспільно активного селянства і міщанства. Адвокат, «меценас», який безкоштовно боронив на суді прості верстви населення, у Галичині вважався майже національним героєм, через особисту взаємодію із населенням, поступово адвокати ставали лідерами національного руху.

По-четверте: українські адвокати надавали значної уваги економічним і фінансовим проблемам, вважаючи, що лише їх успішне розв'язання, здобуття українцями справжнього господарського самоврядування забезпечить належну підставу для здобутків українського національного руху в політичній та культурній сфері. Вони виступали ініціаторами створення, були укладачами статутів і входили до складу керівних органів абсолютної більшості українських економічних і фінансових інституцій – банків, страхових компаній; належали до чільних діячів українського кооперативного руху.

По-п'яте: важливою сторінкою української галицької адвокатури була участь її найталановитіших представників у політичному житті краю, зокрема: створенні політичних партій (Української національно-демократичної партії – голова адвокат К. Левицький), Української соціал-демократичної партії тощо); виборах до законодавчих органів Австро-Угорщини – Державної Ради у Відні та Галицького Крайового Сейму у Львові. Як зазначив Я. Падох, «значна частина парламентарних представників вийшла з адвокатури» [5, с. 131]. Часто адвокатські канцелярії ставали осередками політичного життя, в тому числі низовими штабами політичних партій. Широкого розголосу в суспільстві набувала участь адвокатів у політичних резонансних процесах, про що не оминала нагоди інформувати тогочасна преса.

Варто згадати, що у передвоєнний час у адвокатурі і у політиці мала місце боротьба за лідерство. Ілюстрацією є особисте суперництво між адвокатами Костем Левицьким і Євгеном Олесницьким за лідерство в українському національному русі, особливо на початку ХХ ст. Історик з діаспори Ілля Витанович так охарактеризував взаємини між цими двома діячами: «Обоє разом вчилися, поруч починали громадську роботу, а потім довгий час були головними політичними провідниками галицьких українців [...] Увесь час вони ривалізували між собою за першенство в керівництві, але те змагання було джентельменське, підкорене високим ідеалам, а не особистим амбіціям. Обидва ці ровесники, провідні мужі й громадські діячі, завжди близькі в громадській праці, в стримлінні до спільної мети, різнилися не так поглядами, як вдачами й темпераментам [6, с. 156]. На підтвердження цієї тези додамо, що спокійний та інколи нерішучий Є. Олесницький в питаннях, що стосувалися політики, уступав цілеспрямованому, енергійному й наполегливому К. Левицькому. Проте, коли була реальна загроза спільній справі, гору брав здоровий глузд, адвокати мобілізувалися і демонстрували виняткову корпоративну єдність. Це підтвердили слова Євгена Олесницького «В такій хвили – як теперішня – не можна уступати ані мені, ані Романчукові, ані Костеві Левицькому – ми всі мусимо якось погодитися і погодимось!» [7, арк. 5–5 зв]. Ситуація була розв'язана на з'їзді УНДП наприкінці 1905 р. обранням К. Левицького її головою.

Адвокатську еліту здебільшого складали захисники, які не тільки були знаними адвокатами, але й відомими громадсько-політичними діячами, депутатами Парламенту

і Сейму. Після виборів до Державної Ради у Відні в 1907 р. українська парламентська фракція складала 32 депутати, з яких 12 за фаховою приналежністю були адвокатами. Саме адвокати були найкращими фракційними ораторами і промовцями.

У 1908 р. відбулися вибори до Галицького Крайового Сейму. Як професійна група, адвокати мали першість за кількістю членів українського сеймового представництва. Так, депутатами стали такі адвокати як: Теофіл Окуневський, Михайло Король, Іван Кос, Іван Макух, Євген Олесницький, Антін Могильницький, Кость Левицький, Євген Петрушевич, Данило Старуха, Лонгин Цегельський, Кирило Трильовський [8]. В цілому, у 1908 р. з 27 українських депутатів 11 були адвокатами [9].

Головою української парламентської фракції був адвокат Кость Левицький, сеймової – адвокат Євген Олесницький, після смерті останнього обидві фракції у 1910 р. очолив Кость Левицький, який крім того ще очолював Українську національно-демократичну партію. Зосередження у руках цього адвоката низки керівних посад, наділяло його владними повноваженнями, які сучасниками іноді прирівнювалися до диктаторських. Останнє, однак, не було можливим з огляду на демократичний механізм ухвалення рішень і доволі сильне конкурентне середовище. Адвокати-депутати неодноразово використовували парламентську трибуну для порушення питань, пов'язаних із забезпеченням національних прав українського населення, відстоювання мовного питання та звернення уваги на стан судівництва і прокуратури. Однак, адвокатське елітне середовище, як і інтелігенція загалом, було поділене за партійним принципом, що часто призводило під час виборчих кампаній до поразок.

Уся громадська, культурно-освітня та парламенська діяльність української адвокатської еліти, як виявилось пізніше, стала підготовчим етапом до національно-визвольних змагань і створення власної української держави. Суперечності у вузькому східногалицькому адвокатському елітному середовищі, які по інерції проектувалися на політичну площину, можна прослідкувати на прикладі Української Загальної Ради (далі ЗУР) та Української парламентської репрезентації (далі УПР). Керівником першої структури був адвокат і відомий політик Кость Левицький, головою її наступниці УПР – представник молодшого покоління адвокатів, учень Костя Левицького – Євген Петрушевич.

Відразу ж після початку війни 1 серпня 1914 р. галицькі українці утворили міжпартійну організацію під назвою Головна Українська Рада (далі – ГУР), яка поставила своєю метою формувати загальний напрям української політики під час Першої світової війни. Завдяки парламентським фракційним адвокатам було створено військове формування – Українські Січові Стрільці [10].

5 травня 1915 року після розширення складу ГУР, за згодою всіх українських партій, була заснована Загальна Українська Рада (далі ЗУР). Характер її діяльності визначався як «загальна національно-політична репрезентація українського народу» [11, арк. 3]. Керівником організації, яка на світовому рівні представляла не тільки Східну Галичину, а й усю Україну, став адвокат К. Левицький. Він разом із іншими членами ЗУР розробив основні завдання новоствореної інституції, яка мала контролювати всі політичні процеси. Існуючі українські організації та інституції, зберігаючи свою автономію, мали координувати діяльність відповідно до прийнятих ЗУР постанов загальноукраїнського значення.

Однак рішення про відновлення Варшавського королівства в листопаді 1916 р. різко загострило внутрішню ситуацію серед українських політичних сил. Опозиція на чолі з Є. Петрушевичем звинуватила К. Левицького в тому, що він знав про підготовку цього акту і дозволив йому здійснитися. Галичина залишилася неподіленою на дві частини – українську і польську. Авторитет ЗУР було підірвано, і вона втратила політичний вплив. 6 листопада 1916 р. президія ЗУР склала повноваження перед повним складом Ради, остання ж вирішила якнайшвидше скликати загальноукраїнський національний з'їзд краю.

Завдання політичного представництва українських інтересів було тимчасово покладено на Українську парламентську репрезентацію, яка ще з травня 1916 р. претендувала на політичний провід, підриваючи позиції ЗУР [12]. УПР очолював 74-літній Ю. Романчук, а через рік її керівником став Є. Петрушевич.

Слід підкреслити, що політичні дискусії між старшим поколінням адвокатів-політиків під керівництвом Костя Левицького і опозицією на чолі з Євгеном Петрушевичем велися раніше, ще перед війною, і найбільш яскраво відобразилися в 1916 р. Молода адвокатська опозиційна меншість (Є. Петрушевич, Л. Цегельський, О. Темницький) почали відстоювати радикальніші позиції у вирішенні українських питань, проте, їм не вистачало політичної ваги. На відміну від старшої генерації, яка не мала в кого вчитися тонкощам ведення політичної боротьби, молоді діячі вчасно пройшли «політичну школу» Ю. Романчука і К. Левицького й мали наглядний приклад партійного будівництва, ведення виборчих кампаній та кулуарної політики, у яких самі брали безпосередню участь.

Таким чином, фактично виокремилася два політичні проводи у Відні і Львові, між якими неодноразово виникали суперечки. Взаємини К. Левицького і Є. Петрушевича залишалися коректними, але холодними. Є. Петрушевич не ділився з К. Левицьким своїми планами, а в Народному комітеті мав «своїх людей» (В. Панейко, І. Кивелюк, адвокати С. Голубович, Л. Цегельський), які впливали на прийняття рішень [13, с. 75].

Дотримання адвокатської етики впливало і на політичну коректність адвокатів-політиків. Так К. Левицький завжди ввічливо висловлювався про опонентів, а якщо йому не подобалася їхня поведінка, утримувався від коментарів [14, с. 158].

Однак, коли мова йшла про необхідність політичної мобілізації, усі суперечності залишалися у стороні і два покоління адвокатів-політиків знову ж таки сідали за стіл переговорів та виробляли спільну стратегію і тактику щодо відстоювання національних інтересів українців. Це спостерігалось на початку жовтня 1917 р., коли відбулися дві наради представників УПР з австрійськими урядовцями. Від УПР їх вели К. Левицький, Є. Петрушевич, Є. Левицький, Л. Цегельський, М. Лагодинський, від уряду – прем'єр-міністр Е. Зайдлер [10].

У зв'язку з розпадом імперії представники українських партій, громадських організацій і депутати вже колишнього австрійського парламенту і галицького сейму провели 18 жовтня 1918 р. у Львові Національні збори. Конституційна комісія прийняла назву Українська Національна Рада. До неї ввійшли українські депутати парламенту у Відні, Галицького і Буковинського сеймів і по 3 делегати від кожної політичної партії.

На середину жовтня 1918 р. австрійський уряд втратив контроль над Галичиною, політичні кола монархії насамперед турбували ті питання, що стосувалися основних центрів Австрії, Чехії і Угорщини. Розпад Австро-Угорської імперії став очевидним. Спираючись на маніфест цесаря Карла від 16 жовтня 1918 р., Конституційна комісія вирішила, що всі українські землі під протекторатом Австрії становлять одну етнографічну цілісність. Першим головою Української Національної Ради був обраний голова УПР, адвокат Євген Петрушевич. Того самого дня представництво створило три Делегатури (Комітети), серед яких Львівську, центральну делегатуру, очолив адвокат К. Левицький. У неділю, 20 жовтня, на народному зібранні К. Левицький зачитав маніфест про створення західноукраїнської держави [15].

28 жовтня 1918 р. на вечірньому засіданні львівської делегатури Української Національної Ради, що проходило під керівництвом К. Левицького, було вирішено перебрати під свій контроль усі запаси продовольства [16, с. 99].

К. Левицький закликав учасників засідання дочекатися вказівок із Відня. Однак адвокат Л. Цегельський, що був делегованим до столиці, не привіз із Відня очікуваного рішення уряду щодо передання українцям влади в Східній Галичині, тому Українська Національна Рада вирішила вислати до намісника Східної Гаоичини К. Гуйна делегацію з відповідною вимогою. 31 жовтня 1918 р. делегація Української Національної Ради у складі о. О. Стефановича, І. Кивелюка, С. Барана, адвокатів К. Левицького, С. Голубовича і Л. Цегельського прибула до намісника. К. Левицький наголосив, що Східна Галичина є українською національною територією, має власну конститутанту – Українську Національну Раду [17, с. 176–177] і згідно із цесарським маніфестом від 16 жовтня 1918 р. має право на самовизначення. Однак конструктивної відповіді на ці болючі питання українська делегація так і не отримала.

В ніч з 31 жовтня на 1 листопада 1918 р. політичні провідники українців, адвокати К. Левицький і Л. Цегельський ще вагалися щодо проведення військових дій, однак проти їх відкладення виступили представники Військового комітету. За висловом О. Кузьми, «обережний на всі боки» К. Левицький [18, с. 51] особисто провів розмову з Д. Вітовським, щоб впевнитися, що українці готові до військових дій, мають достатньо сил, продовольства тощо.

31 жовтня К. Левицький від імені Української Національної Ради призначив Д. Вітовського (правника за фахом) полковником [19, с. 3]. Зранку 1 листопада Д. Вітовський відрпортував К. Левицькому, що українське військо зайняло Львів без кровопролиття і жертв. К. Левицький подякував йому і побажав не втратити зайняті позиції... [20, 46].

Наведений приклад яскраво ілюструє, що адвокати-політики стояли на чолі листопадової національно-визвольної революції 1918 р. Неодноразово К. Левицького, як представника старшого покоління, критикували за «адвокатський» підхід до революційних справ, обережність, через яку можна було втратити державу. Молодше покоління юристів, представником якого був Д. Вітовський, було більш радикальніше налаштоване і не відкидало збройного вирішення конфлікту.

1 листопада 1918 р. у Львові з'явилась відозва Української Національної Ради «До населення міста Львова!», в якій сповіщалося про створення на українських землях Австро-Угорської монархії Української Держави. Щоправда, за твердженням Л. Цегельського, «уже першого дня (1 листопада) зауважили ми (цебто уряд: д-р Кость Левицький,

д-р Сидір Голубович, д-р Лонгин Цегельський, д-р Василь Панейко та ін.) повну безпорадність сотника Д. Вітовського як команданта, відсутність усякого ладу в командуванні, брак дисципліни та твердої руки» [21, с. 20].

Після проголошення ЗУНР найважливішим питанням стало формування уряду держави. 9 листопада 1918 р. Українська Національна Рада створила уряд під назвою Тимчасовий Державний Секретаріат. Одночасно було вирішено питання про державний лад Української держави – республіканський, офіційна назва держави – Західно-Українська Народна Республіка. Теоретично територія ЗУНР становила 70 тисяч кв. км і нараховувала 6 мільйонів населення [22, с. 238–240].

Президентом Української Національної Ради ЗУНР став адвокат Євген Петрушевич, прем'єр-міністром й державним секретарем фінансових справ адвокат Кость Левицький [23]. До складу першого Державного Секретаріату ЗУНР увійшло 14 державних секретарів, 8 з яких за фахом адвокати, що входили до адвокатської і політичної еліти Східної Галичини, найвідоміші серед них: Сидір Голубович, Лонгин Цегельський, Іван Макух.

Основним напрямом роботи очолюваного К. Левицьким уряду ЗУНР було створення ефективного державного апарату, запобігання паніці серед населення внаслідок військових дій, переговори з поляками. Керівництво ЗУНР відчувало гостру нестачу коштів, адже край був у надзвичайно важкому становищі: розорені залізниці, голодне військо, що поверталось додому, погані шляхи сполучення потребували відбудови і нових інвестицій.

Потрібно згадати про діяльність Харчового уряду, яким опікувся адвокат, кооператор, політик, державний секретар ЗУНР, керівник Харчового уряду ЗУНР Степан Федак. Його зусиллями у Львові було організовано продаж продуктів харчування по знижених цінах. 1 листопада 1918 р. Українська Національна Рада обнародувала відозву про створення так званого Харчового уряду у Львові, в компетенцію якого входив контроль за доставкою предметів першої необхідності і продуктів харчування. Українська повітова харчова управа організувала доставку запасів і в повіти краю. Харчовий уряд з допомогою селян забезпечував продовольством військо і цивільне населення. Крім того, він ввів новинку – створення розвізних кухонь. У такий спосіб найбільш вразливі населення і міська біднота була врятована від голоду. В край було створено Харчову управу, які підпорядковувались центральному Харчовому уряду, а в надзвичайних випадках – комісару Української Національної Ради [24, с. 3].

Важливе значення для з'ясування ролі адвокатів у державотворчих процесах у 1918 р. має проблема становлення органів української влади ЗУНР не лише в центрі, а й у провінції. Провідну роль тут відіграли адвокатські контори у містах і містечках по всій Галичині, а також правники, які очолювали керівні структури ЗУНР на місцях. Так, тернопільські адвокати Станіслав Чикалюк в період ЗУНР був заступником комісара Тернополя; адвокат Степан Чумак в період ЗУНР – старшиною Української Галицької Армії, прокурором Тернопільського окружного військового суду; адвокат Володимир Лисий у період ЗУНР очолював у Тернополі міліцію, був співавтором виборчого закону до Сейму ЗУНР та коментаря до неї [24, с. 112.]. Відомий адвокат Андрій Чайковський був повітовим комісаром ЗУНР у Самборі [25, с. 113–125.]. Не менш знаний адвокат Теофіл Окуневський в час ЗУНР був комісаром Городенківського повіту і членом президії Національної Ради ЗУНР; адвокат

Євген Левицький у період ЗУНР – член Української Національної Ради, посол у Німеччині та Чехословаччині; адвокат Сидір Голубович став другим керівником уряду після відставки Костя Левицького, міністром фінансів, торгівлі й промисловості ЗУНР [26, с. 56].

Слід визнати ефективність організації ЗУНР повітової цивільної влади і її стабільність в умовах незадовільного зв'язку з центром і навіть під час його втрати. Галицькі українці фактично встановили свою адміністрацію в 50 повітах Східної Галичини, в непоодиноких випадках місцева система управління виявилася навіть дієвішою, ніж центральна [27, с. 98]. Головна заслуга в цьому належала довосним партійним осередкам, які базувалися здебільшого у офісах адвокатів.

В перші місяці існування ЗУНР розпочалася активна і трудомістка законотворча діяльність членів уряду. Перший кабінет міністрів під керівництвом Костя Левицького розпочав розробку цілої низки необхідних для повноцінного функціонування держави законодавчих актів, які були прийняті вже другим кабінетом міністрів на чолі з адвокатом Сидором Голубовичем. Так, важливим етапом у формуванні державного устрою ЗУНР став «Закон, доповняючий статут Української Національної Ради», ухвалений Українською Національною Радою 4 січня 1919 р. Згідно закону утворювалася постійно діюча Президія Української Національної Ради у складі голови (президента) і чотирьох його заступників. Її керівний орган – Виділ, обирався на період каденції УНР. Право його скликати мав Президент Української Національної Ради. Вважалося, що він, як і Рада, є тимчасовою державною структурою до часу виборів і скликання Сейму ЗУНР. Виділ, як державний орган влади, виконував функції колегіального глави держави [16, с. 178]. Такі заходи свідчили про систему організації законодавчої влади держави. Важливе значення мало прийняття Закону про вибори до Сейму ЗУНР, який встановлював загальні, таємні, прямі вибори по національних куріях. За цим законом українці мали отримати 160 місць, поляки – 33, євреї – 27, німці – 6 [27, с. 1].

Розпочато реформування багатьох галузей господарства, зокрема проведення земельної, грошової та військової реформ. Закон про початок земельної реформи був підписаний 15 березня 1919 р. У його основних положеннях зазначалося, що всі ґрунти разом з лісами за викуп переходили від попередніх власників у державну власність. Безкоштовно ґрунти надавалися безземельним і малоземельним селянам, а також солдатам, які брали участь у війні, вдовам і сиротам полеглих та інвалідам [28, арк. 8]. Створювався земельний резервний фонд, який планувалося використовувати для будівництва фабрик, заводів, рільничих шкіл і «творення взірцевих господарств». Ліси ж, викуплені державою, залишалися її власністю. За грошовою реформою в обіг запроваджувалася національна валюта – гривня. Поряд із гривнею в обіг були введені карбованці. Після затвердження грошової реформи всі державні інституції, приватні установи і фізичні особи були зобов'язані приймати у всіх грошових операціях, поряд з кронами, також гривні і карбованці. Спроби зниження вартості цих грошових одиниць каралися арештом до 2 років і штрафом [28, арк. 48].

Внаслідок військової реформи територію держави було поділено на військові області, розроблено текст присяги, проведено облік озброєнь та військового спорядження. Було утворено три військові корпуси, що свідчило про формування регулярної армії. Про основні державні інституції ЗУНР та механізми їхньої діяльності К. Левицький інформував у

листі від 9 березня 1919 р. С. Смаль-Стоцького, в якому, зокрема зазначалося, що в ЗУНР податки і мито збиралися за податковою схемою Австро-Угорщини й ними покривалися витрати на державну адміністрацію і військові потреби [29, с. 98].

До становлення та розбудови молодого держави активно долучалися і правники, вони брали участь у роботі уряду і парламенту, розробці основних законодавчих актів. Серед них: Баран Степан, який у період ЗУНР був членом Української Національної Ради, державним секретарем земельних справ в уряді К. Левицького, спричинився до розробки аграрного законодавства новоствореної держави; Баб'як Павло, юрист, випускник Ягеллонського університету у Кракові брав участь у перебранні українцями влади в Тернополі під час Листопадової національно-демократичної революції 1918 р. та як доброволець УГА в українсько-польській війні 1918–1919 рр., поручник. Академік Станіслав Дністрянський також був активним учасником державотворчих процесів, у 1920 р. написав проект конституції ЗУНР, який увібрав у себе найпрогресивніші ідеї тогочасної європейської конституційної думки [30]; вчений-правник Ярослав Селезінка був міністр в уряді ЗУНР, отаманом УГА.

Адвокати брали активну участь у підготовці і підписанні Акту Злуки між УНР та ЗУНР. Значну частину підготовчої роботи для злуки провів Держсекретаріат під керівництвом К. Левицького і продовжив роботу кабінет С. Голубовича. На цій ділянці активно працювали представники адвокатської та політичної еліти, зокрема: адвокат і дипломат Західноукраїнської Народної Республіки, доктор права Дмитро Левицький, який став одним із організаторів Акту Злуки 22 січня 1919 р., підписав попередню Фастівську угоду з Директорією Української Народної Республіки; адвокат і доктор права Ярослав Олесницький, у період ЗУНР член Української Національної Ради, співробітник державного секретаріату закордонних справ ЗУНР. У січні 1919 р. у складі делегації ЗУНР брав участь в урочистому проголошенні Акту Злуки у Києві, з огляду на присутність на урочистостях іноземних дипломатів перекладав офіційні промови французькою мовою. Очолював дипломатичне представництво УНР у Лондоні; адвокат Лев Бачинський, який зачитав 22 січня 1919 р. маніфест від імені ЗУНР та ін. [24, с. 112].

Таким чином, аналізуючи роль адвокатської еліти Східної Галичини у становленні української державності, в першу чергу слід підкреслити, що вона почала формуватися швидкими темпами в останній чверті XIX ст. Адвокати в більшості були вихідцями із родин духовенства, дрібної шляхти та простого сільського населення. Формування політичних поглядів відбувалося у гімназійному і студентському середовищах, де молоді правники отримували перші організаційні навички створення студентських організацій, які згодом переростали у громадські, вчилися вести дискусії на рівні не тільки університету, а міста й цілого краю.

Розгалуження правників по всій Східній Галичині після закінчення університету посприяло, як виявилось пізніше, ефективному створенню ними партійних штабів, які згодом стали центрами українства в час листопадової національно-демократичної революції 1918 р. і осередками ЗУНР на місцях. У сучасному розумінні це була ефективна політтехнологія, хоча і не запланована.

Адвокати були активними членами культурно-освітніх і наукових товариств і організацій, членами-засновниками фінансових корпорацій, займалися видавничою і

публіцистичною працею. Усе це сприяло формуванню національні ідеї, модернізації українського національного руху і зміцненню адвокатської спільноти. Зі створенням політичних партій відбувся закономірний перехід громадських лідерів до діяльності у політичній площині.

Політика давалася непросто, оскільки в умовах відсутності власної державності та прикладу ведення політичної гри у Парламенті і Сеймі, доводилося прискореними темпами долати відставання від сусідніх народів у різних сферах суспільного життя, навздогін проблемам формувати стратегію і тактику діяльності українських фракцій, вести переговори тощо.

Східногалицьку еліту складали депутати Державної Ради і Галицького Крайового Сейму, керівники і члени політичних партій та культурно-освітніх організацій, які в більшості були адвокатами та професори і викладачі університету. Саме їхній набутий досвід у громадсько-політичних організаціях і законодавчих органах влади знадобився для організації суспільно-політичного життя в перші роки війни, в організації національно-визвольних змаганнях в жовтні-листопаді 1918 р. та у становленні і розбудові Західно-Української Народної Республіки.

В час ЗУНР саме адвокати приймали рішення щодо державного будівництва, створювали вертикаль влади на місцях, дбали про забезпечення населення продовольством і товарами першої необхідності, розробляли законопроекти. І старше і молоде покоління адвокатів здійснили значну підготовчу роботу для проголошення злуки УНР і ЗУНР в єдину державу.

1. *Гловацький Ю.* Українські адвокати Східної Галичини в світлі архівних джерел. 1800–1939. / Ю. Гловацький, Львів: Сполом, 2008. – 234 с. 2. *Залізняка М.* Вчора й сьогодні. (3 нагоди 70-ліття д-ра Костя Левицького) / М. Залізняка // «Нові Шляхи». – листопад–грудень 1929 (під заг. ред. Антона Крушельницького). – Львів, 1929. 3. Державний архів Івано-Франківської області. – Ф. 2, оп. 3, спр. 1235 (Облікові картки Тлумацького повітового староства на читальні «Просвіти», що знаходяться на території повіту. 15 травня 1933 – 8 січня 1938). 4. *Винар Л.* Праця Михайла Грушевського в НТШ до 1897 року / Любомир Винар // Винар Л. Михайло Грушевський. Історик і будівничий нації. Статті і матеріали. Київ, 1995. 5. *Падох Я.* З минулого української адвокатури / Ярослав Падох // Правничий вісник (Нью-Йорк). – 1963. – Кн. 2. 6. *Витанович І.* Історія українського кооперативного руху / Ілля Витанович, Нью-Йорк: Булава, 1964. – 680 с. 7. Центральний державний історичний архів України у місті Львові (далі ЦДАУ у м. Львові). – Ф. 664, оп. 1, спр. 27, арк. 5–5 зв. (Лист Є. Олесницького до Т. Реваковича. 12 грудня 1905 р.). 8. *Баран С.* Шляхами нашого відродження. Українські адвокати в українському національному відродженні Галичини / Степан Баран // Життя і право (Львів). – 1934. – Ч. 2. 9. Плакат українських послів в Сейм, 1908 // Свобода (Львів). – 1908. – Ч. 39. Додаток. 10. *Левицький К.* Історія визвольних змагань галицьких українців з часу світової війни. З ілюстраціями на підставі споминів і документів / Кость Левицький, Ч. 1. – Львів, 1929. – 285 с. 11. ЦДАУ у м. Львові. – Ф. 440, оп. 1, спр. 4 (Резолюція про реорганізацію Головної Української Ради, створення Загальної Української Національної Ради, її склад і повноваження). 12. *Левицький К.* З приводу всенародного протесту / Кость Левицький // Свобода. Львів, 1917. – 8 грудня. 13. *Волинець С.* Передвісники творці листопадового чину. Західно-українські громадські і політичні діячі / С. Волинець, 1965. – «Тризуб». – Вінніпег. – 320 с. 14. *Максимчук І.* Нарис історії роду Петрушевичів / І. Максимчук, Чикаго, 1967. 15. *Левицький К.* Історія визвольних змагань галицьких українців 1914–1918 / Кость Левицький, Ч. 2. – Львів, 1929. 16. Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Історія. – Івано-Франківськ: Сіверсія.; 2001. – 628 с. 17. *Гуцуляк М.* Перший листопад 1918 року на західних землях України / Михайло Гуцуляк, К.: Либідь, 1993. – 408

с. 18. Кузьма О. Листопадові дні. 1918 р. / Олекса Кузьма, Львів: НВФ «Українські технології», 2003. – 536 с. 19. Цегельський Л. Як то справді було на Першого Листопада / Лонгин Цегельський // Америка. – 1947. – 7 листопада. 20. Литвин М., Науменко К. Історія ЗУНР / Микола Литвин, Кім Науменко, Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1995. – 368 с. 21. Цегельський Л. Від легенд до правди. Спомини про події в Україні зв'язані з Першим Листопадом 1918 р. / Лонгин Цегельський, Львів. – 2003. – 334 с. 22. Макух І. На народній службі / Іван Макух, Дітройт, 1958. 23. Левицький К. Перший Державний Секретаріат у Львові / Кость Левицький // Український Скиталець. – 1923. – 1 червня. 24. Гловацький І. Ю., Гловацький В. І. Українські адвокати Східної Галичини (кінець XVIII – 30-ті роки XX ст.). / І. Гловацький, В. Гловацький, Л: Тріада плюс, 2004. 25. Андрухів І. Українські

правники у національному відродженні Галичини / Ігор Андрухів: 1848–1839 рр. Івано-Франківськ, 1996. 26. Павлишин О. Державне будівництво ЗУНР–ЗУНР: проблема національних кадрів / Олег Павлишин // Центральна Рада і український державотворчий процес (до 80-річчя створення Центральної Ради). Матеріали наукової конференції 20 березня 1997 р. – К. – 1997. 27. Република. – 1919. – 17 квітня. 28. ЦДІАУ у м. Львові. – Ф. 581, оп. 1, спр. 96 (Законопроекти, закони, розпорядження та циркуляри уряду ЗУНР про державну адміністрацію, вибори в сейм ЗУНР, земельну та грошову реформи і ін.). 29. Даниленко В., Добржанський О. Академік Степан Смаль-Стоцький. Життя і діяльність / В. Даниленко, О. Добржанський, Київ-Чернівці: Інститут Історії України НАН України, 1996. – 232 с. 30. Мушинка М. Академік Станіслав Дністрянський (1870–1935) / М. Мушинка, Київ, 1992. – 100 с.

Михайло Гордієнко

«Маргінальний синдром» політичної еліти як атрибут перехідного суспільства

Обґрунтовується ключова теза про те, що аномальні процеси в новітню добу українського державотворення є результатом контрпродуктивної діяльності квазіеліти. Маргінальність провідної верстви тлумачиться як дисфункціональне явище для перехідного суспільства. Робиться висновок, що без радикального оновлення політичного класу наша держава приречена на системну деградацію.

The key thesis about anomalous processes in the modern era of the Ukrainian state building as a result of counterproductive activity of quasi-elite is substantiated. Marginality of the top layer is interpreted as dysfunctional phenomenon of a transient society. It is concluded that without a radical renewal of the political class of our country it is doomed for degradation.

Соціальна турбулентність українського суспільства з часу проголошення державної незалежності зумовлюється маргінальним станом його політичної еліти. Якісний стан провідної верстви визначає якість політичної влади і рівень розвитку суспільства. Кулуарно-олігархічний характер сучасної політичної еліти детермінує нестабільне соціальне середовище, утиски прав і свобод людей, нівелює їхнє громадянське сумління.

Об'єктом аналізу є вивчення деформацій політичного класу нашої держави в процесі становлення відкритого суспільства. Актуальність даної проблеми обумовлена тим, що останніми роками в Україні процес маргіналізації політичної еліти набув загрозливих для національних інтересів держави масштабів. На основі емпіричних даних і теоретичних концептів обґрунтовується ключова парадигма: *аномальні деформації в новітню добу українського державотворення детермінуються із середини правлячої верстви, є результатом її функціональних або морфологічних відхилень*. Проаналізувавши основні чинники поляризації перехідного суспільства, зумовлені майновими, ідеологічними й культурно-духовними розходженнями в структурі посткомуністичної спільноти, доходимо висновку, що без радикального оновлення політичного класу наша держава приречена на системну деградацію.

У нашому дослідженні обґрунтовується деструктивний характер засилля маргіналізму в середовищі правлячого класу, *з'ясовуються соціальні патології перехідного суспільства як результат контрпродуктивної діяльності еліти*. Вітчизняна псевдоеліта експлуатує етатистську ідеологію, популярську риторичку й космополітичну свідомість, що гальмує демократичні трансформації пострадянської доби.

Метою статті є дослідження впливу маргіналізованої політичної еліти на формат цивілізованого буття нації в умовах глобальних трансформацій. Ми прагнемо аргументувати той факт, що маргінальність політичної еліти є одним із дисфункціональних явищ для перехідного суспільства. «Недостатня демократичність процесу

трансформації політичної еліти, збереження традицій закритого типу рекрутування призводить до зниження критеріїв їх селекції. Непрозорість системи рекрутування еліти пов'язана зі слабкістю її ядер (політичних партій, громадських організацій) передусім демократичного спрямування» [7, с. 350]. Відсутність авторитетної й жертвової провідної верстви в посткомуністичну добу перешкоджає цивілізаційному розвитку спільноти, формуванню конструктивних і плідних соціальних відносин. Саме тому назріла потреба в політологічному осмисленні феномену маргінальності та пошуку шляхів його подолання.

Вперше у науковий обіг поняття маргінальність (від латинського *margo* – край, межа) ввів американський учений Роберт Парк. Він заклав класичні основи дослідження цього феномену. В основі природи маргінальної людини лежить почуття моральної дихотомії, перебування «в двох світах» одночасно, роздвоєння і конфлікту, коли старі звички відкинуті, а нові – ще не сформовані. Р. Парк відзначав, що маргінальна криза має хронічний характер й веде до втрати соціальних орієнтирів. Надалі вивченню проблем маргінальності присвятили свої роботи Т. Веблен, У. Самнер, Б. Манчіні, М. Голдберг, Р. Мертон, а також вітчизняні радянські та пострадянські науковці Є. Головаха, Є. Стариков, Б. Шапталов, В. Муляр, З. Голенкова, В. Шапінський, І. Казарінова, І. Попова, О. Черниш та інші. Останній феномен маргіналізації розглядає як «виключно негативне й вкрай небезпечне для майбутнього нації явище... За змістом – це процес руйнування традиційних суспільних відносин, що проявляється в системній деградації населення..., ігноруванні суспільної моралі..., розриву легітимних зв'язків між інститутами влади і населенням» [12, с. 12]. З'ясування маргінальних ознак української політичної еліти, що здійснюється в нашому дослідженні, необхідне для удосконалення процесу державотворення, усунення соціальної стагнації та відчуження громадян від влади.

Широкий спектр використаної літератури дає різноманітні ракурси розуміння маргінальності та пов'язаних із нею